

"Bilimsel Olan" ve Felsefe

Güncel ÖNKAL(*)

Bu başlığın iddialı bir başlık olduğu söylenebilir.Hatta bilimsel olan ile felsefe olanın karşı karşıya konulduğu izlenimi de uyandırdığı iddia edilebilir. Nitekim bunu ne iddialı olmak ne de yeni karşıtlıklar kurmak için değil, düşünce tarihinin ve bizi ilgilendiren boyutuyla günümüzün tartışma zemini olması bağlamında seçtiğimi söylemeliyim. Çünkü, bilimin ve bunu da önceleyen bilginin ne olduğu, ne olması gerektiği, işlevi ve yeri, felsefenin temel sorunsalı olarak, felsefenin herşey, herşeyin felsefe olarak anlaşıldığı dönemden (ilkçağ-antikçağ), yine felsefenin kendisini "*alanlarıüstü alan*" olarak tanımlaması (günümüz) dönemine kadar süren bir tartışmadır.

Bu tartışmanın yönünü, bilgiye yüklenen birbirinden ayrı iki anlamın farklılığı, çelişkisi, uzlaştırılamazlığı belirlemiştir diye düşünüyorum.Şöyle ki; birinci anlayışa göre, ki bu anlayış Platon'un ismiyle karakterize edilebilir, bilgi bizim içimizde gerçekleşen manevi bir oluşumdur.Ruh, yeryüzündeki hayattan önce, ilahi bir alemde, ideaların teşkil ettiği gerçek realiteleri görerek, temaşa ederek yaşamıştır.Toprağa, yeryüzüne düşen ruh, eski mükemmellik durumuna kavuşmak için bir arzu gizler ve varlığını beslemek yolundaki onun bu arzusu da, idealar alemine yönelik olan ilmi bilgide kendini ifade eder. Böylece bilgi bizi varlıkla temasa getirmek suretiyle, mahrum bulunduğumuz mükemmeliği iade etmiş olmaktadır.Bu anlayışa sonraları Spinoza tarafından da dikkat çekilmiş şüpheli, karanlık bilgiden, açık ve seçik bilgiye geçişin zevk ve mükemmellik yarattığı, ruhu değiştirdiği belirtilmiştir. İkinci anlayışa göre ise; bilginin gayesi kendinde değildir.Bilgi, bizim için objeye hakim olmanın bir aracıdır.İşte Francis Bacon ve onun arkasından Auguste Comte'un formülüdür bu.Burada da ötekinde olduğu gibi bilgide bir ilerleme söz konusudur.Ancak, iç alemin mükemmelleştirilmesi olmayıp, dışımızdaki objeler üzerindeki hakimiyetimizin bir genişlemesi olarak bir ilerleme.

Bu noktada eski ve yeni felsefenin bir karşılaştırmasını yapmak da mümkündür: Spekülatif felsefe buradaki birinci anlayışa, bilimsel felsefe ise ikinci türdeki bilgi anlayışına karşılık gelmektedir.Spekülatif felsefenin amacı evreni yöneten en genel ilkelerin bilgisini sağlamaktır.Bilgi edinme yöntemi basit benzetmelere giderek açıklamaya çalışmaktır.Spekülatif felsefede salt akıl gücüyle genel yasalar oluşturulabilmektedir.Ahlak ilkeleri de aynı yolla yani sezgisel iç-doğuş yöntemiyle kavranır, moral buyruklarının biricik kaynağı akıldır. Bilimsel felsefe ise tam tersine evreni açıklama işini tümüyle bilim adamına bırakır.Bilgi teorisini, bilimsel sonuçların çözümlenmesiyle oluşturmaya çalışır ve bilir ki ne evrenin fiziğini, ne de atom altı parçacıkların bilgisini günlük yaşamdan alınan kavramlarla oluşturmaya olanak yoktur.Bilimsel felsefe moral ilkeler oluşturmaktan uzak durur.Çünkü etiğin temel ilkeleri bilgi olarak doğrulanamaz, tamamen istençle ilgilidir.Bilimsel felsefe etiğin yargılarıyla temel amaç ve kararlar arasında mantıksal ilişkiler arar.Bilim felsefecisi ahlaki öğüt vermekten kaçınır ama o bu öğüdün doğasını tartışmaya ve böylece açıklayıcı yöntemini bu insancıl eylemin mantıksal yanını uygulamaya hazırdır.

Böylece aslında ne olduğumuza, şahsi kaderimize yönelik ile bundan ayrı olarak kazanımlarımıza, aksiyonlarımıza yönelmiş bambaşka bir teknik bulunmaktadır.Bilimle felsefe karşıtlığı da burada başlamıştır.Kaskatı geleneksel bir felsefe, diğer yanda böyle bir felsefeye gereksinimi olmayan bilim.Modern düşünce, özellikle 16.yy'dan itibaren zihni birikime ve

dolayısıyla doğaya, varolanlara hükmetmenin tekniklerini oluşturan bu bilgi yüküne sahip olma arzusunun gittikçe artarak benimsenmesinden doğmuştur.17. yy'dan 19. yy'a kadar en büyük düşünürlerin hemen hepsi, insana maddi dünya üzerinde hakimiyet sağlayan ilerleyici bir bilgi idealine tutulmuştu.Bu saydığım yüzyılların hem evren hem de insan tasarımlarında ağırlığını hissettirmektedir.Özellikle 18. yüzyıl determinizmi insanın da kendini objeler arasında bir obje gibi görmesi ile ifade edilmektedir.

İşte medeniyetin dramı da bu noktada başlamıştır.İnsanın maneviyatını doyurmaktan uzak, insanı madde olarak görüp duygusal-duyusal yapısını inkar noktasına kadar giden söylemlerle; insanın bilme kabiliyetinin sınırını olabildiğince daraltan söylemlerin damgasını vurduğu bunalımlar yaşanmıştır. Bu bunalımı aşma görevi ve sorumluluğu felsefenindir.İnsan problemlerinin çözülmesini pozitif ilkelere bağlamak ancak bir noktaya kadar çözüm sunabilmektedir.Bilimsel olmak yolunda "insani" bazı yapıları, kurmaca da olsa bir takım atıfları tamamıyla yok saymak yerini, bunalımlara, anlam boşluklarına bırakmaktadır.Sağlam ve güvenilir kıstaslara her konuda, her problem karşısında kayıtsız şartsız başvurulamayacağı ilkesi kabul edilmelidir.Çünkü hakkında konuşabileceğimiz, doğada karşılığını gösterebileceğimiz şeyler kadar, doyurucu açıklamalara kavuşturamadığımız bilinmeyenler de vardır.Maalesef, elimizde her varolana uyabilecek genel şablonlar yok.

Bunların karşısında bilgimizi tam anlamıyla, bütünüyle sağlam ve apaçık ilkelere bağlayamayışımız, açıklamakta yetersiz kalışımız, insan ve doğa tasarımlarının değişik ve bazen de birbirine zıt düşen çerçevelerde tekrar tekrar yorumlanmasına ve muhtemelen de hep yeni yeni kalıplarda yorumlara kavuşturulacak olmasına yol açmaktadır.Gerek tarihsel şartlar, gerek bireysel anlam verme tarzındaki değişiklikler, devrimler bu *paradigmayı* (1) hep canlı tutmuştur kuşkusuz.

Bu dinamik tabloda bilim olarak bilimin ne zaman başladığı üzerinde anlaşmak da ayrı bir problem tabi ki.Ama felsefenin içinden sıyrılışıyla kendi kimliğini -bilim olanın ne olması gerektiği tanımını yapabilmesini- kazanması bir birikimin sonucudur.Felsefeci olarak bu birikimi sağlayan koşullar bizim için önemlidir ve bu koşulların özellikleri doğaya ve hayata bakışaçısındaki değişimlerle birebir ilintilidir.İşte doğaya hükmetmemizi sağlayan bilimin gücü herşeyden önce "dışımızdaki"ni yorumlamamıza ve değerlendirmemize bağlıdır.

İnsanın karşısına karmaşık olarak çıkan, bilgi, imge, algı (adını her ne dersek diyelim) yapılarının sistematik biçimde değerlendirilmesi, bunların doğru düşüncenin ürünü haline getirilişi "bilim"in amacı ve kurduğu bağın sonucudur. Buna bağlı olarak ise, **bilimsel bilgi** herkesce kabul edilen, kanıtlanan ve istenildiğinde tekrarlanabilen deneyimler sonucu iki olay arasındaki neden sonuç ya da nedensellik bağı kurduğumuzda elde edilen bilgi türü olarak tanımlanabilmektedir.Böyle bir tanımlama akla şu soruyu getiriyor:Felsefe bilgisi bilimsel bilgi midir? Eğer, bilimselse **bilimin özellikleri** olan

a-Tarafsızlık(objektiflik, üzerinde birleşilebilen bilgi)

b-Doğru ölçüye bağlılık(ölçme tutumu ve araçları, güvenilirlik)

c-Kanıtlanma

d-Genelleyicilik(olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurarak genel

kavramlara yükselme)

e-Olması gerekenle değil, olanla uğraşma(olguşallık; deney-gözlem yoluyla neden-sonuç bağı altında bir ilişkiler ağını oluşturmak, hiçbir varsayım veya teori gözlem ya da deney sonucunu kanıtlanmadıkça doğru olarak kabul etmemek)

f-Statik ve dinamik olma(yığılğanlık ve gelişkenlik) ilkelerini nasıl gerçekleştirebilir?

Bu ilkeler bilimi sağlam ve güvenilir bilgi olarak görmemizi sağlayan ilkelerdir ki bilim olarak felsefenin bu özelliklere ne tarzda sahip olduğu da çetrefil ve tartışmaya açık bir metod sorunudur. Yoksa felsefe bu ilkelerin kendisinin ne anlama geldiğinin mi bilimidir? Neden-sonuç tarzında değil, *belli bir bağlantının varolduğunu ortaya koyabilme* sanatıdır. Bence bu soru bu yaklaşımla ancak "evet"lenebilir. Örneğin kanıtlanma ilkesi üzerinde mantıkçı pozitivistlerin (ve/veya özellikle Popper'in) doğrulanabilirlik ilkesine karşı yanlışlanabilirlik ilkesini öne sürmeleri felsefi tezlerin niteliğini göstermesi açısından önemlidir.

Bu tanım ışığında, *bilim bilim içindir ve bilimin üstün bir değer olduğu* ilkelerinin, başlangıçta maneviyata, değer yargılarına, kültürel unsurlara dayanan bilim modelinden sekülerleşmiş bir ideale geçildiği için ortaya çıktığı savlanabilir. Böylece "bütün"ün bilgisi olmaktan övünen felsefeden, zamanla varolan şeylere herhangi bir yöntem dikte edilemeyeceği, yöntemlerin ancak araştırmalar içinde bulunabileceği anlaşıldı ve bağımsız yöntem bilimin gereksizliği anlaşıldı (2). Bilimin, bilimlerin felsefeden ayrılması önlenemezdi. Bilim olarak felsefe Viyana çevresinin anlayışına terk edildi (3). Viyana çevresi bilimi deneye dayandırdı, akıl ve felsefeyi onun bir aracı haline getirdi.

Özetlersek, modern düşünce, bilimin günümüzdeki görüntüsünü, deneme uğraşı, teori ve spekülasyonlarla bezenmiş, birden fazla kesinleşmiş bilimsel yöntemler çokluğuyla oluşturmaktadır.

O halde bilimsel olanın amacı doğayı ve içindeki insanı, bütün ilişkileri tam ve eksiksiz olarak anlamak, belirlemek olmaktadır. Felsefe bu anlayış paralelinde bilimsel olanın tam da kendisidir. Bilimsel alanda da felsefi temel kucaklayıcı, genelleyici bir tavrın egemenliği aranmalıdır. İşte bilimsel olan ve felsefe bu yönleriyle birbirleriyle bağlantılı kılınabilir. Böylece başlıktaki "ve" "ile"yle değiştirilebilir: Bilimsel Olan ile Felsefe (kolkola...)

Bu bağıntı, bilim felsefesinin genel tutumunda da belirgindir. Bilimi felsefi bir yöntemle ele almak olan Bilim Felsefesi şu sorularla uğraşır:

İlk olarak bilimi felsefi bir yöntemle ele almak anlamındadır.

- Bilimin yapısını, metodunu, işleyişini anlama çabasıdır. Bunun için "bilimsel kanun nedir?", "bilimsel teori nedir?"... gibi sorular sorar.
- Bilimsel bilgiyle diğer bilgi türleri arasındaki ilişkiyi araştırır.
- Kendi içinde farklılık gösteren (empirik, sosyal...) bilimsel bilgi türlerinin muhteva ve yapı bakımından farklarını belirler.
- Bilimsel bilginin dayandığı psiko-sosyal özellikleri inceler.
- Bilimin çizmiş olduğu varlık tablosunu felsefi yorumlarla tamamlar.

(bilim ve konusu olan nesnel arasında tam bir tekabüliyetin olmayışı, bilim kavramının değişmelerle zenginleşip, bilimsel yolla tasvir edilen yeni obje alanlarının doğması -Newton fiziğinden Kuantum fiziğine geçiş gibi- ile felsefi yorumun gerekli olması)

Günümüz bilim felsefesinin başlıca konularını meydana getiren bu problem alanlarının birtakım *sorular* vasıtasıyla bilimi anlamaya çalışması felsefenin genel tutumuna da uygun düşmektedir.

Bu bağlamda, bilimin sadece teknik bir uğraş olarak değil, felsefeden yararlanan ve felsefeyle fayda ilişkisine dayalı bir ilişkiyi ifade ettiğini belirtmek gerekir. Bu ilişkiler ontolojik, etik, mantık, konuya değişik açılardan bakabilme yetisi ve dünya kavrayışı ve epistemolojik açılardandır.

Bilimler doğrudan doğruya gerçekleri ele alan, onlar üzerine söz söyleyen birer konu dilidirler. Felsefe ise konusu bu diller olan bu konu dilleri üzerinde kurulan bunları çözümleyen, eleştiren bir üst-dildir. Ancak bu anlamda felsefenin bilimlerin üstünde olduğu söylenebilir.

Bilim felsefesi ve bilim felsefesinin felsefesi işte anlatılan bütün bu ilişkiler yumağını çözmeye, sistematik biçimde gözler önüne sermeye yönelik tartışmaların bulunduğu disiplindir. "*Bilimsel Olan*" ve *Felsefe*'nin buluşma noktasıdır. Çağdaş bilimsel felsefe söz konusu olduğunda bilimle felsefenin yardımlaşmaya, alışverişe başladıkları görülür. Felsefesiz bilim pekala olabilir ama felsefe bu işin anlamının, işlevinin bilinçli bir biçimde belirlenmesine yardım eder. Bilimi bilim kılan da, onu verimli, atılımlı yapan ancak böylesine bir üst-dilin yardımıyla olanaklı olmaktadır. Böylece ben bilimsel olanla felsefeyi Nusret Hızır Hoca'nın deyimiyile kavram çifti olarak ele alıyorum. Birbirlerine karşıt olmayan ama çelişir tarafları tabii ki bulunabilecek olan bir kavram çiftinin iki halkası. Aralarındaki gerilimlerden yepyeni atılımların doğacağı, yepyeni ufukların açılacağı kavram çifti...

O halde çağdaş felsefenin tezi felsefenin bilimsel olabileceği görüşünü desteklemektedir. Kimi çevrelerin gözünde görüldüğü gibi felsefe karanlık, mistik türden bir öğreti, laf ebeliği değil, bilimin etkilerine açık, yüzü hayata dönük bir etkinliktir. Günümüzde felsefe artık "asıl gerçeği" yakalamaya yönelik, gözlemlerimizi aşan metafizik bir sistem olamaz. Reichenbach'ın belirttiği gibi; "ne şiir, ne masal; bilimin getirdiği anlayış içinde kalan bir dünyagörüşü, aydınlatıcı bir ışıktır. Felsefecinin felsefenin ortaya çıktığı zamandaki lüksü yoktur. Yüzeysel anolojileri genelleme daha kötüsü açıklama saymak, bilimsel olanı bir kenara atıp, hayale dalmak tam anlamıyla çağ dışı olarak nitelendirilir. Felsefecinin son bilimsel çalışmalarından, araştırma sonuçlarından haberi olmalıdır. Ve en önemlisi eğitim de buna göre düzenlenmelidir. Felsefe eğitiminin niceliksel yayılmasından çok nitelikselliği göz önüne alınmalıdır. Felsefe bölümlerinin meslek edindirme kursu değil, felsefenin bilimsel olarak ne yapmak istediğini kavrayacak bir öğretim programı olarak yapılandırılması şarttır.

Brehier, *İnsan İlimlerinin Bugünkü Konuları* adlı çalışmasında felsefeye yöneltilen üç belli başlı eleştiriyi şöyle sıralar:

1. Felsefenin iti barı her yerde iyi değildir. Felsefe, ilk önce kendine mahsus dili, skolastikten miras olarak kendisine kalan ifadeler yüzünden muğlaktır deniyor.
2. Sonra, insanın hareket hattını düzenleyen temel davalar ancak ve yalnız müspet bilgilerin ilerlemesiyle halledilebileceği için felsefe lüzumsuzdur diye iddia ediliyor
3. Müspet bilgilerin aksine, filozoflar madem ki kendi aralarında uzlaşmıyorlar, şüpheden ve tartışmadan kurtulmuş hiçbir netice bırakmıyor ve her meseleyi tekrar tekrar ele alıyorlar ve

madem ki teori üstüne teori kuruyorlar ve bir türlü sonu gelmeyen bu çarpışmalarda taraflar hep aynı delilleri lüzumsuz yere tekrarlayıp duruyorlar, felsefe demek ki beyhudedir deniyor.

İşte felsefeyi bu eleştirilerden kurtarmak felsefecilerin omuzunda yüküdür.Felsefenin işlevi ön plana hem de en ön sıraya çıkartılmadan bu türden saldırılar bitmeyecektir.Peki nedir felsefenin işlevi? Felsefe, eline aldığı eleştirir.Bu eleştirinin sonunda görülür ki; farkında olunmaksızın kabul ediliverilen birtakım ilkeler, hakikat diye bilinen bir çok önermeler, düşünülmeden, irdelenmeden kabul edilmiştir.Bu anlamda felsefe bir bilinçlenme sağlar.İnsanı sürünün bireyi olmaktan çıkarır.

Tüm bu anlatılanlardan günümüz için sentezleyen ve toplu olarak bakacak bir görüş ve hakim kılınacak bir "insan" anlayışı ihtiyaçlarının varlığından söz edebiliriz.Bu da bilimin kendisine çok şey borçlu olduğu felsefe ile gerçekleştirilebilir.

Felsefeye güvenin!Çünkü Türkiye'de felsefenin buna ihtiyacı var!

Dipnotlar:

(*) *Güncel Önkal, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (4.sınıf öğrencisi)
İst.Üni.Felsefe Bölümü'nün düzenlediği **Türkiye'de Felsefe** konulu Şölen' de (2000)sunulan bildiridir.Prof.Dr.Şafak Ural danışmanlığında hazırlanmıştır.*

(1)Feyerabend anarşik bilgi kuramında her zaman karşıt görüşlerin olması gerektiğini, karşıt görüş çoğalmasının bilginin ilerlemesi için bir ihtiyaç olduğunu öne sürmüştür. Paradigmayı, birbirleriyle yarışan farklı bilimsel yaklaşımlar ve düşünsel çerçeveler anlamında kullanıyoruz.Kuhni paradigmanın iki ayrı anlamını vurgular.Bir yanda belli bir topluluğun üyeleri tarafından paylaşılan inanç, değer ve tekniklerin bütünü; diğer yanda, somut ve bütün içindeki tekil unsurları ifade eder.(Daha geniş açıklaması için bkz.Felsefe Sözlüğü/Ahmet Cevizci)

(2)Takiyettin Mengüşoğlu, "*Felsefeye Giriş*", s.28

(3)O.Türkdoğan'ın görüşü.

Kaynaklar:

- N.Hızır/ "*Bilimin Işığında Felsefe*", Adam Yay, Haziran 1985, İst.

- H.Reichenbach/ "*Bilimsel Felsefenin Doğuşu*", çev:C.Yıldırım, Remzi Yay, 1981, İst.

- E.Brehier / "*İnsan İlimlerinin Bugünkü Konuları*",çev:S.Evrin, Anıl Yay, 1965, İst.

- Ş.Ural, "*Bilim Felsefesi'nin Amacı ve Bilim Felsefesi'nin Felsefesi*", Felsefe Arkivi, İst.Üni.Ed.Fak.Yay, 1994, sayı 29, s.1-12

- O.Türkdoğan / "*Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*"

-S. Yazıcı / "Felsefeye Giriş"

EK-BİLİM FELSEFESİNİN KONU BAŞLIKLARI